

— Doživljaj bi lahko bolj napeto prikazala, če bi v določenih trenutkih uporabljala kratke stavke, dramatični sedanjik in več dobesednega govora.

— Ponovi iz zvezka šolskih vaj dobesedni govor in rabo dramatičnega sedanjika!

— V uvodu bi lahko pojasnila, zakaj je bila sama doma, ker to učence ob poslušanju spisa vselej zanima.

— Učenka naj več bere. Pri govornih vajah naj pride večkrat na vrsto. To ji bo koristilo tudi pri pismenem izražanju.

— Uvod in zaključek sta izrazito dolgočasna. Vidi se, da je deklica na to shemo navajena, da jo je vsa leta nekdo tako učil. Škoda!

— Deklico bi takoj vključila k dodatnemu pouku, z njo temeljito analizirala spis, ji pomagala pri popravi, poleg tega pa bi jo navdušila za branje knjig. Vidi se, da prav malo bere.

— V doživljajskem spisu uporabljaj raje več kratkih stavkov in *dramatični sedanjik!*

— Nepoznavanje premege govora in še česa v 8. razredu gotovo ne zasluži pozitivne ocene. Vsebinsko pa je naloga dokaj tekoča in kar zadeva zvrst spisa, dober doživljajski spis. Zaradi tega sem nalogo le ocenila pozitivno. Učenki je potrebna vzpodbuda in dodatna pomoč.

(Napotke učiteljev sem primerjala z ugotovitvami o praktični stilistiki dr. Jožeta Toporišiča,⁵ ki pravi: »Navadno uporabljamo v prostem govornem jeziku kratke stavke. Dolge pa le, če jih obvladamo in če je misel tako zapletena, da je s kratkimi stavki ni mogoče povedati ...

Tudi priredje raje uporabljamo kot podredje ... Odlična značilnost vsakdanje govorice je tudi njena dvogovornost, zato tudi v pisanju premi govor, kjer le gre. Z vsem tem dosežemo živost pri izražanju — to pa je pravo nasprotje dolgočasu ...«)

(Nadaljevanje sledi)

Niko Jež

Ljubljana

ODMEVI MLADE POLJSKE V SLOVENSKI LITERATURI

Slovenska literarna zgodovina je obdelovala že mnogo vprašanj v zvezi z odnosom med slovensko in tujimi literaturami. Pri tem ima znaten delež primerjalna šola, ki pa še ni razjasnila niti vseh pomembnih vprašanj, na katera

⁵ Jože Toporišič: Praktična stilistika, Jezik in slovstvo 1966, str. 81—89.

je naletela pri obdelovanju gradiva. To velja tudi za poljsko-slovenske literarne odnose.

Zgodovinske okoliščine, način širjenja in sprejemanja literarnih tokov so povzročili, da se je v slovenskem literarnem prostoru večkrat slišalo ime iz poljske literature, v več obdobjih slovenske literature zasledimo tudi nedvomna zanimanja domačih pisateljev za poljsko literaturo, vendar so vprašanja plodovitosti in pobudnih zvez med literaturama pogosto samo predmet domnev in ugibanj. Najglasnejši primer takšnih stikov med literaturama in dokajšnja nejasnost vsebinskih, oblikovnih in idejnih zvez, ki naj bi na osnovi teh nastale, je odnos tvorca slovenske romantike Franceta Prešerna do poljske romantike, oziroma do Mickiewicza. Literarnozgodovinska dokumentacija kaže, da je naš pesnik Mickiewiczza poznal, ob priložnosti prevajal nekaj njegovih pesmi in s tem izpričal določeno zanimanje zanj. Jezikovno pregrado mu je pomagal premagovati prijatelj Emil Korytko, poljski konfiniranec v Ljubljani. Zanimivo in za literarno zgodovino nejasno pa postane vprašanje pomembnosti Prešernovega odnosa do Mickiewicza v zvezi z njunima pesnitvama, v katerih lahko najdemo motivne podobnosti in idejne ter kompozicijske sorodnosti.¹ Vendar je treba biti pri sodbi o vrednosti razmerja med pesnitvama previden zaradi romantičnih klišejev upodabljanja življenja z idealističnih stališč, ki jih je sprejemala večina romantičnih literatur. Prav tako so postala nekatera značilna dela posameznih zvrsti pobudnik mnogim ustvarjalcem, da so jih plodno prenesli v svoj ustvarjalni postopek, pri čemer pa je ostala vidna zveza z vzornikom.²

Tudi pri ugotavljanju razmerja med Mlado Poljsko in slovensko moderno zadenemo na podobne probleme, le da so stiki in morebitni vplivi izpričani še bolj skopo, kot velja to za romantiko. O problemih Mlade Poljske so se v naši publicistiki slišali prvi glasovi sicer že sočasno z njenim nastajanjem, bolj znanstveno pa so bili obdelani šele po letu 1919, ko je v Ljubljani nastala stolica za slovenski jezik in literaturo. Posamezni članki so v glavnem predstavitev ustvarjalcev Mlade Poljske³ in glede odnosa te struje do slovenske moderne ne presegajo asociativnega opozarjanja na reminiscence med Tetmajerjem, Kasproviczem in Župančičem. Vednost o podobi Mlade Poljske in možnost vzporejanja je leta 1960 razširila knjiga Rozke Štefanove Poljska književnost, problemsko pa je odnos med osrednjim predstavnikom moderne do imen poljskih predstavnikov s komparatistično metodo začrtal Dušan Pirjevec v knjigi Ivan Cankar in evropska literatura. Preko navedkov podobnosti, ki je vidna že sama po sebi, literarna zgodovina tako ni posegla. Vzrok za to pa se nam odkrije, ko opazujemo prihajanje prvih glasov o Mladi Poljski v naš prostor in ko skušamo označiti razvojno pot in smernice obeh struj. Zanima nas, v

¹ O možnosti vpliva Mickiewiczzevega Konrada Wallenroda na Prešernov Krst pri Savici govorijo razprave: Rozka Štefan, Prešeren in Mickiewicz, SR 1963, 181—198; Rozka Štefan, Mickiewicz in Matija Čop, NS 1955, 983—992; Janko Kos, Prešeren in evropska romantika, Ljubljana 1970, Prešeren in slovenska romantika, 210—226.

² Takšna je zveza med Byronovim vzorcem hirsko-epske pesnitve in poemami Mickiewicza, Lermontova, Prešerna... glej J. Kos v op. 1.

³ Ivan Prijatelj, poezija »Mlade Poljske«, LZ 1923; Vilko Mazi, za epilog nekaj besed o poljski moderni; Andrej Strug, Jutri... Ljubljana 1922; Anton Slodnjak, Przybyszewski, LZ 1936.

kolikšni meri se kažejo tiste sorodstvene vezi med literaturama, ki omogočajo trdnejšo oznako razmerja med njima.

Že splošne oznake književnosti ob koncu XIX. stoletja govore o prelomu s tradicijo, o usmerjenosti proti pozitivističnim težnjam in k zanikovanju naturalizma. S temi tendencami je povezana smer dekadence, simbolizma, impresionizma. V slovenski literaturi sovpadajo s tem obdobjem tri prevladujoče smeri: »modernisti«, objektivni realisti in idealistično realistična smer. Vse tri smeri so začele delati s komaj opaznim časovnim razmikom v devetdesetih letih, zmagali pa so proti koncu stoletja »modernisti«, kakor danes imenujemo štiri glavne predstavnike⁴ — Ketteja, Murna, Cankarja in Župančiča. Njihovo smer lahko vzporejamo z Mlado Poljsko, ne le po priključitvi h glavnim dogajanjem moderne evropske literature, ampak tudi po njenem pomenu za nadaljnji razvoj narodove literature. Pri ugotavljanju načina sprejemanja evropskih tokov sta zaradi zgodnje smrti in zgodnje dozorelosti manj zanimiva Kette in Murn, ki sta bila hkrati tudi ustvarjalno bolj pripeta na domača tla. Pomembnejša sta Cankar in Župančič, ki sta se več časa gibala v tistih evropskih mestih, kjer so bile žive in odzivne vse moderne težnje literature ob koncu XIX. stoletja. Zato leta 1896 zasledimo v njuni poeziji motivne in jezikovne spremembe glede na prve začetke. Posebno Cankar je na Dunaju prodril prav do osrčja sodobnih idejno literarnih gibanj in tako našel zvezo ne le z dunajskim, temveč tudi z nemškim in splošno evropskim literarnim in duhovnim življenjem ob koncu stoletja.⁵ Pri tem moramo upoštevati, da je bilo njegovo zanimanje za evropsko literaturo v precejšnji meri odvisno od odzivnosti posameznih evropskih avtorjev v Nemčiji in zlasti na Dunaju.⁶ Zato je naravno, da je med imeni, ki so mu predstavljala sodobno evropsko literaturo, poleg del Liliencrona, Dehmila, Verlaina, Jacobsna itd. spoznal tudi podobo Przybyszewskega. Toda Cankar, ki se je kmalu začel preusmerjati v prozo, je že zgodaj pokazal, da je bila dekadenca v njegovem delu samo faza, ki je bila sicer za njegov razvoj koristna, ki pa jo je kmalu premagal. Tako že leta 1900 zasledimo v Cankarjevem pismu Zofki Kvedrovi njegov odklonilni odnos do »mestnega prahu« dekadence, ko je kritično spregovoril o nekaterih predstavnikih dekadence in zapisal tudi:

»Glejte, kadar se spomnim na razmere tam doli, se mi zdi naša naloga tako težka in velika, da nimam niti časa niti volje, ukvarjati se s — Przybyszewskim.«⁷

Iz citiranega pisma je razvidno, da je imel Cankar Przybyszewskega za tipičnega predstavnika dekadence in njenih skrajnosti.

Ta podatek smo navedli zato, ker kaže značilno preusmerjenost vseh naših modernistov, hkrati pa opozarja tudi na čas, v katerem so se odvijale glavne razvojne prelomnice predstavnikov naše moderne. Ker razvojni loki ne zadevajo neposredno na Mlado Poljsko, nas lahko o prihajanju glasov v našo literaturo in publicistiko pouči pogled v glavne revije in časnike prelomnega obdobja.

⁴ Franc Zadavec, *Zgodovina slovenskega slovstva V*, Maribor 1970, 175.

⁵ Dušan Pirjevec, *Ivan Cankar in evropska literatura*, Ljubljana 1964, 134.

⁶ Prav tam.

⁷ Citirano po — Dušan Pirjevec, *Ivan Cankar in evropska literatura*, 135.

Pregled bibliografije prevodov iz poljske literature⁸ nas pouči, da v obdobju moderne ni prišlo do sočasnih prevodov literature predstavnikov Mlade Poljske. Medtem ko so se naši modernisti v začetnem obdobju sprejemanja nove smeri oplajali v glavnem ob nemški literaturi in nemških prevodih francoske ter drugih literatur, so v njihovi domovini izhajali prevodi tiste poljske literature, ki se je skladala z literarnimi in nazorskimi težnjami realistično ali celo romantično usmerjene generacije, torej s težnjami tistih osebnosti v literaturi, ki so imele ob nastopu modernistov glavne pozicije v literarnem in časnikarskem življenju. Tako v desetletju od 1890 do 1900 nastajajo knjižni prevodi Sienkiewicza, Orzeszkowe, Fredra, nato se jim po letu 1906 pridruži še Prus.⁹ Prevodi v časopisih, revijah in zbornikih pa poleg krajših spisov že omenjenih avtorjev objavljajo veliko poezije, predvsem Mickiewicza, Słowackega, pridruži pa se jim še več pripovednikov (Sobieski, Morzkowska, Tatomir, Sawicka, Zorjan, Zaleski, Rodziewiczówna). Leta 1901 pa Slovenski narod že prinese prvo objavo Tetmajerja.¹⁰

Za naše vedenje o poljski literaturi je bil gotovo pomemben članek Moderna poljska lirika, ki ga je leta 1901 objavil v Ljubljanskem zvonu Antoni Mazanowski.¹¹ Članek, ki je bil napisan posebej za Ljubljanski zvon, značilno govori o temperamentu mladih lirikov, podrobneje predstavlja predvsem novosti v motiviki, kjer poudarja antagonizem novatorjev proti veri in bogu. V tej poeziji vidi le melanholičnost pesniških duš, napoveduje pa že, da »se v daljavi bliskajo nove luči, po katerih se obračajo utrujene bojazljive oči«. Članek Mazanowskega je lepo potrjeval ravno tiste misli, ki so jih o naši moderni imeli domači literarni krogi. Njegovo jadikovanje nad pomanjkanjem harmonično čiste lepote, očitki, da je Tetmajer »izrazil poltno življenje, uporabil aparat naturalistične pornografije« in tožbe o vsesplošni poživljenosti in materializmu, se je skladalo s kritiko, ki je letela na slovenske moderniste, ki so v tem času povzročali varuhom nad literaturo enake skrbi, saj je bilo ob izidu Cankarjeve Erotike in Župančičeve Čaše opojnosti nič koliko prelitega črnila nad podobnimi izrazi.

Vsekakor pa se je lahko vsakdo, ki se je zanimal za poljsko literaturo in za sodobne tokove dokaj dobro poučil o glavnih značilnostih moderne poljske literature.

Po letu 1910 pa se v publicistiki vse pogosteje pojavljajo prevodi Tetmajerja, Orkana in kmalu nato Reymonta. Po letu 1920 se jima pridružijo še nekatera dela Przybyszewskega in Žeromskega. Knjižno pa se leta 1922 najprej pojavi Strugov Jutri s kratko notico o Mladi Poljski, nato pa slede prevodi Tetmajerja, Reymonta in Žeromskega v samostojnih knjigah. Ti so poleg manjših predstavnikov sočasne poljske literature in humoristov pa ob vedno novih prevodih

⁸ Gregor Kocijan, Jože Koruza, Jože Pogačnik, Bibliografski pregled slovenskih prevodov iz poljske književnosti, Rozka Štefan, Poljska književnost, Ljubljana 1960, 473—536.

⁹ Sienkiewicz Henryk: Z ognjem in mečem, Povest iz davnih let. Iz poljščine preložil M(atija) M(rače), V Ljubljani 1892—1893.

Orzeszkowa Eliza: Stara Romanka. Preložil Vekoslav Benkovič. V Gorici 1893.

Fredro Jan Aleksander: Doktor Hribar. Burka v enem dejanju. V Gorici 1903.

Prus Boleslaw (Aleksander Glowacki): Straža, Povest, Prev. Fran Virant. V Ljubljani (1906).

¹⁰ Przerwa — Tetmajer Kazimierz: Spomin. — Slovenski narod, št. 38.

Przerwa — Tetmajer Kazimierz: Ljubezen. — Slovenski Narod, št. 42.

¹¹ Mazanowski Anton, Moderna poljska lirika, LZ 1901, 403—409, 453—459.

Mickiewiczza ter Sienkiewiczza najpomembnejša imena, ki doživljajo predstavitve v slovenskem jeziku.

Iz objav literarnih del omenjenih avtorjev je razvidno, da uredniki in prevajalci niso imeli namena celovito in načrtno prikazati tvornosti Mlade Poljske, saj ne zasledimo imen, kot so Kasprovicz, Niemojewski, Miriam ali Lange. Eden od vzrokov za to je gotovo v tem, da so začeli ti prevodi nastajati v času, ko so se pojavljale v literaturi že nove smernice, ki so izhajale iz opozicije moderni, nato pa ekspresionizmu, ter zahtevale ponovno posnovljenost literature, nova pristajanja na gesla realizma, doseženega preko izkušenj ekspresionističnega ustvarjanja poduhovljenega sveta. Na osnovi nazorskih preusmeritev v prvi polovici XX. stoletja se pisatelji s sprejemom novih družbenih ideologij spet obračajo k dosežkom realizma XIX. stoletja in njegovih naslednikov. Ob uveljavljanju teh teženj pa postanejo pomembne nekoliko zapoznele objave prevodov — predvsem Reymonta.

K zmagi realistične zavesti med mladim književnim rodом so veliko pripomogli prevodi svetovnih realistov, med njimi gotovo tudi Glonarjev prevod Kmetov (Chłopi), ki je izhajal od 1929 do 1931. Narava Reymontovega vpliva je vidna v delih Miška Kranjca, pisatelja, ki se je v slovensko literaturo vključil z nastopom socialnega realizma v tridesetih letih XX. stoletja. Primerjava Kranjčevega še začetniškega romana Življenje z Reymontovimi Kmeti nas že na prvi pogled opozori na to, da spet ne gre Kranjcu za posebno neposredno zanimanje za poljskega pisatelja, ampak se mu je približal le po tisti poti, ki jo je sicer začel že poprej in po kateri je sprejemal v enaki meri tudi pisca Hamsuna in Bojerja.¹² Gre za tematiko kmeta in njegovega odnosa do zemlje. Ob tej tematiki, ki se je je Kranjec lotil že v začetku svojega pisateljevanja in ob kateri se je razvijal tudi njegov svetovni nazor, je Kranjec našel pri svetovnih piscih o zemlji predvsem motivno-kompozicijske načine obdelovanja snovi in v tem obsegu ostaja tudi njegov odnos do Reymonta. Kranjcu, ki se je v svojem pisateljskem razvoju gibal od idealističnega pogleda na zemljo v smislu ruralističnih teženj k materialističnemu odnosu do življenja in vpletanju socialističnih idej, je srečanje s Kmeti pomenilo predvsem nekatere kompozicijske in motivne pobude, vendar velja to bolj za sekundarne plasti njegovega dela. Razvidno je, da vplivi ne prekinjajo Kranjčevega lastnega razvoja, ampak na nekaterih mestih samo dopolnjujejo njegovo vizijo umetniškega prikazovanja vaškega življenja. Tako po pobudi iz Reymontovega romana člani povest z letnimi časi, ki zanj sicer nimajo iste simbolične širine, kakršna je v Kmetih, saj pomenijo tempo življenja ljudi, ki svoje sezonsko odhajanje na delo uravnavajo po letnih časih. Že opisovanje problema sezonstva, ki je pripeto na ljudi iz socialnega dna, ter Kranjčeva težnja, da bi izhajal iz zamisli proletarske kulture in literature, omejujeta sama po sebi težo Reymontovega vpliva. Tudi pogosti materialistični nazor, ki ga izpoveduje narava Kranjčevega kmeta, ne daje dovolj možnosti za risanje skupnih potez z Reymontovim kmetom, katerega bit je religiozna.¹³ Tako so Reymontovi vplivi ostali zunaj jedra Kranjčevega pisanja in podrobnejše primerjalne analize bi imele le same sebi namen, še manj pa bi nam te zveze govorile o odnosu Mlade Poljske do slovenske lite-

¹² Franc Zadravec, Miško Kranjec (1908—1936), Murska Sobota 1963, 260.

¹³ Primerjava vzeta iz knjige Franca Zadravca, Miško Kranjec (1908—1936), 212—277.

rature. Vprašanje zase pa so vzporednice v oblikovanju predstavnega sveta, ki se kažejo med Reymontom in takrat mladim rodом realistov, kot sta Prežih in Ingolič.

Ob zaključku pregleda odnosov Mlade Poljske in slovenske moderne se nam prikazuje približna slika o razvoju obeh literatur. Mlada Poljska, h kateri navadno prištevamo pisce, ki so se rodili med 1860 in 1870, po svojem razvoju in pomenu za nadaljnji razvoj kaže v osnovnih smernicah precej podobnosti s slovensko moderno. Posebnost moderne nasproti Mladi Poljski je v tem, da jo je uvedla in izpeljala preko njenih meja ena sama generacija, če že ne ena sama skupina piscev. Medtem pa so se v gibanje Mlade Poljske postopno vključevali pesniki in pisatelji, med katerimi je bilo tudi do dvajset let razlike. Zato je Mlada Poljska močnejše oživiljala novo strujo, ji dala večji zalet in dolgotrajnejše življenje, medtem ko je za moderniste značilno, da so se sicer oplojeni od modernih struj kmalu odtrgali njenim skrajnim oblikam.

Vzrok za to, da nismo zasledili trdnejših vezi med poljsko in slovensko moderno, je v specifičnem načinu, kako so modernisti sprejemali tuje tokove. Dejstvo, da se je prelom na Poljskem dogajal skoraj istočasno kot pri nas in da je bila literatura mladega rodu tedaj močno odvisna od istih virov, je vzrok, da tudi kasneje ni prišlo do pomembnih stikov med pisatelji. V času, ko je druga generacija Mlade Poljske prišla do svojega individualnega izraza, so tudi predstavniki slovenske moderne že opravili z »bolnimi rožami« in se utrdili z lastnim izrazom v »areni življenja«, predvsem v areni domačega življenja. Ker je glavni predstavnik moderne samo ena generacija, je tudi razumljivo, da po letu 1901, ko je bilo v našem časopisju že več napisanega o Mladi Poljski, ta ni bila več toliko dojemljiva za tvorne vplive, posebno še, ker so ji lahko glasovi, ki smo jih prej omenili, asociirali le tiste smeri, ki jih je sama spoznala pri srečanju z evropsko literaturo in jih že vsrkala v svojem razvoju ter tudi že preseгла. Kako in kdaj je s tem opravil Cankar, smo videli iz njegovega pisma, v katerem omenja Przybyszewskega.

Kasnejše izdaje predstavnikov Mlade Poljske v slovenskih prevodih pa kažejo, da spet niso neposredno rojevali spodbud, saj je v času, ko so nastajali, zmagovala pri nas smer ekspresionizma, ki je imela precej sočasen izvor v Nemčiji. Zaradi sorodne tematike in novega hotenja po realističnem izrazu so močan odmev doživela pri nas Reymontova dela, vendar jih je realizem, ki je vnašal v literaturo življenje in stvarnost, opazovano skozi nove družbene in svetovno-nazorske ideologije, uvrščal k tradiciji realizma XIX. stoletja in so pomenila torej izkušnjo realizma, ki jo je skušal novi realizem XX. stoletja preseči.

Soočanje razvojne poti obeh literatur govori, da nastopata v medsebojnem odnosu na dva načina. Prvi in najpreprostejši odnos so vzporednice, to so ključne oblikovne, idejne in kompozicijske sorodnosti, ki izvirajo iz skupnega izhodišča novih literarnih struj, iz podobnih narodnih in družbenih problemov. Drugi odnos je tisti, ki kaže na prave stike med posameznimi predstavniki, le da ta nastopa v mnogo manjši meri. Prevodna literatura pa nam kaže, da zanimanje slovenskega literarnega življenja za poljsko literaturo živi nepretrgano že vse od Mickiewicza in Prešerna naprej.